

Внесок Олександри Екстер у художню культуру України та світу Alexandra Ekster's Contribution to Ukrainian and World Art Culture

ЛЕСЯ ТУРЧАК

LESIA TURCHAK

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв
lessit@ukr.net

Candidate of Art Studies (Ph.D.), Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts
orcid.org/0000-0002-0490-8732

Анотація. В статті проаналізовано внесок української художниці-авангардистки, сценографа й педагога Олександри Олександрівни Екстер в вітчизняне та світове образотворче мистецтво. Доведено, що хоча О. Екстер часто вважають представником російського авангарду, художниця виросла і отримала художню освіту саме в Києві, а джерелом натхнення для її творчості стало українське народне мистецтво. У дослідженні застосовані історичний, біографічний і теоретичний наукові методи. Це дозволило дослідити, як історичні події в Україні вплинули на долю та творчий шлях художниці, виокремити певні факти біографії і зробити висновок, що її інтегрованість у європейське мистецтво відбулася раніше, ніж у решти вітчизняних митців.

Ключові слова: художниця Олександра Екстер, авангардне мистецтво, сценографія, кубофутуризм, українські представники авангарду.

Постановка та актуальність проблеми. Кінець XIX — початок XX століття характеризується змінами в мистецтві, появою нових стилістичних шкіл і течій. До одного з них належить авангардизм — рух, представники якого протиставляли свою творчість мистецькій традиції як передову — застарілій [1, с. 8].

Історія вітчизняного мистецтва довгий час була знівельована, тому питання дослідження українського авангардного мистецтва є актуальним в наш час. Після здобуття Україною незалежності з'явилась можливість досліджувати творчість митців, чіє імена забуті або віднесені до культурних надбань інших країн.

Наков О. (французький мистецтвознавець) був одним із перших, хто заговорив у 1973 р. про український авангард [20]. Деякі вітчизняні мистецтвознавці розглядали авангардне мистецтво як космополітичне або російське явище [15]. Українська школа авангарду має свою історію, яка розпочалась 1908 року з експозиції

«Звена» («Ланки») у Києві і продовжилась у виданнях «Нова Генерація» (Харків), «Альманах-авангард» (Київ) [16].

Таким чином, внесок українського мистецтва до російського та європейського авангарду досить суттєвий та потребує подальшого дослідження. Творчість вітчизняних митців К. Малевича, Д. Бурлюка, О. Архипенка та ін. збагатила російську, американську, французьку культуру [23]. До когорти відомих українських художників належить і Олександра Екстер.

Аналіз досліджень і публікацій. Український авангард цікавить як вітчизняних, так і іноземних дослідників протягом довгого часу. Питанням українського авангарду присвятили свої дослідження В. Маркаде, Ж. К. Маркаде, О. Након, серед українських дослідників вагомий внесок у дослідження питання зробили: Д. Горбачов [6], О. Коляструк [15], С. Папета [17], Л. Вежбовська [3], О. Щокіна [24], М. Ільницький [8], Г. Склярєнко [19], Л. Волотко [4] та ін.

Дослідженням творчості О. Екстер займалися: Г. Коваленко, Д. Горбачов., Т. Філевська, Н. Столярчук, М. Юр, А. Білан, А. Дмитренко. Варто зазначити, що не зважаючи на це, загального дослідження творчого доробку художниці ще немає.

Мета статті — з'ясувати внесок української художниці-авангардистки, сценографа, педагога Олександри Олександрівни Екстер в українське та світове образотворче мистецтво.

Виклад основного матеріалу. Народилась Олександра Олександрівна Григорович 18 (5) січня 1882 року у м. Білосток (нині Польща). Батько Олександр Абрамович Григорович — білорус, мати — грекиня. Коли О. Григорович було два роки, сім'я переїхала до м. Сміла. Згодом батько отримав роботу у Києві і 35 років художниця жила у цьому місці [22].

О. Григорович закінчила жіночу гімназію, 1899 року вступила до Київської рисувальної школи Миколи Мурашка, потім до Київського художнього училища, де навчалась у М. Пимоненка [22]. Її однокурсниками й однодумцями були А. Лентулов, А. Карев, Д. Кузнецов, С. Ястребцов, О. Архипенко, О. Богомазов.

У 1903 році Олександра Григорович вийшла заміж за Миколу Екстера і взяла прізвище чоловіка. З того часу стала відомою як Олександра Екстер.

Київ кінця XIX — початку XX ст. не був провінційним містом, у зазначений період проходили події, спрямовані на відродження культури. Зростання національної свідомості призвело до формування української інтелектуальної еліти, яка брала участь у культурних процесах того часу (започатковують музеї, організовують виставки).

Художниця брала участь у подіях тих років, співпрацювала із народними майстрами с. Вербівка. 1904 року вперше приїхала у село, саме там відкрила для себе українське мистецтво, яке стало джерелом натхнення для її творчості. Екстер навчала майстринь, розробляла ескізи для вишивки, разом з тим навчалась сама, створювала розписи спільно з ними. Н. Давидова (організатор майстерні у с. Вербівка) організовувала експедиції по збору шитва та ткацтва, в яких художниця

також брала участь. Н. Давидова відроджувала майже втрачені традиції вишивки, згодом впроваджувала стилістику модерну у народне мистецтво, розширила художні та технічні принципи вишивки, залучаючи до цього народних майстринь і художників — К. Малевича, О. Екстер, Г. Якулова та ін.

Під час спільної роботи з Давидовою О. Екстер підготувала експозицію розділу «Гончарство» Київського повіту Київської губернії, для цього вона відвідала село Дибинці — найбільший осередок із виробництва мальованого посуду на Наддніпрянщині. Враження від розписів проявилось у творчості, зокрема у імпресіоністичних роботах, морських пейзажах, «Натюрморти з вазою і квітами» (1908), «Натюрморти з українською мискою» (1908) [25].

Художниця прагнула розвиватись у професійному плані, з цієї метою вона 1907 р. відвідала Париж, де протягом кількох місяців продовжувала художню освіту в паризькій академії Grand Shomiere, однак залишила цей заклад через непорозуміння з професором Карло Дельваль. Навчання було не тривалим, однак мало велике значення для формування творчої особистості О. Екстер — її творчий шлях почався з імпресіонізму (через часті подорожі і переїзди роботи цього періоду майже не збереглися). На початку 1900-х художниця створила ряд натюрмортів, в яких помітний вплив Ван Гога, згодом у її творчості прослідковуємо перехід до кубофутуризму, потім — безпредметне мистецтво та конструктивізм [21].

Під час перебування в Парижі вона потрапила до кола видатних новаторів європейського мистецтва — П. Пікассо, Ж. Брака, Ф. Леже, відбулось знайомство з Г. Аполлінером. Це дало можливість художниці бути у вирі подій, які на той час відбувалися в Європі. Екстер прагнула долучити українських митців до європейських сучасних тенденцій. Так, 1908 року надзвичайною подією у мистецькому житті Києва стала вже згадувана виставка творів авангардного живопису «Ланка» («Звено»), організована Д. Бурлюком та О. Екстер. На ній експонувалися твори 26 художників, які створювали

авангардне мистецтво. На той час виставка мала резонанс, здійснила певний виклик для тогочасного суспільства [4, с. 140–145].

Вже в той період художниця остаточно сформувалась як представник «лівого» напрямку і почала створювати роботи у стилі кубізму та футуризму [2, с. 11]. У 1910–1911 роках Екстер здійснила перші експерименти у кубізмі. Як засвідчує мистецтвознавець, дослідник творчості Екстер Г. Коваленко, є підстави вважати, що ідеї кубізму і перші їхні втілення справили на художницю потужний вплив, вони змінили її подальшу творчу долю. В кубізмі Екстер шукала відповіді на питання про співвідношення і зв'язок об'єму і площини, фактури і форми, композиції і ритму [12]. Вона мала свій власний погляд на сприйняття кольору, він відрізнявся від загальноприйнятих норм (кубісти вважали колір функціональним елементом). Перші її роботи в стилі кубізму припадають на початок ХХ ст.: «Вид на Париж» (1912), «Кольорова конструкція» (1912), «Міст Севр» (1914) та ін. [5].

З ним погоджуються і інші дослідники, зокрема Н. Столярчук зазначає, що подальша діяльність мисткині так чи інакше була пов'язана з живописом у стилі кубізму. Художниця експериментувала з формою, трансформувала предмет, урбаністичний і природний мотив, важливого значення надавала кольоровій гамі [21].

З точки зору класичного кубізму, в малярстві Екстер можна розглядати багато суперечливого, вона додала так звані стилістичні бар'єри. Дослідники, зокрема Г. Коваленко, прослідковують зв'язок художниці з українськими народними майстрами, хоча її станкових робіт, які були б стилізацією сюжетів чи мотивів українського народного малярства, немає [12].

Завдяки захопленням кубізмом художниця замислювалась над різними категоріями живопису (колір, його маса і щільність, лінія і площина). Відповіді на ці питання вона знаходила в українському народному живописі. Перше, на що варто звернути увагу, — це фактурно-колеристичний зміст її робіт, яскрава кольорова гамма. В роботах спостерігається поєднання протилежних тонів:

білого й чорного, червоного й зеленого, синього й жовтого — такі поєднання властиві українським розписам і вишивкам («Вино», 1914) [12]. Екстер не вдавалася до копіювання народного мистецтва, не «загравала» з примітивізмом, не робила з фольклору об'єкту для замишування. В цьому мистецтві її приваблювали художня свобода та кольорова гамма [5].

У творчості художниці поєднувались ідеї різних шкіл, напрямів і течій. Її інтегрованість у європейське мистецтво відбулася раніше, ніж у решти вітчизняних митців [10].

Після подорожі до Парижу, спілкування з представниками кубістичного руху, О. Екстер вирушила до Італії для знайомства з творчістю італійського художника, скульптора і теоретика футуризму Умберто Боччоні, який у своїх абстрактних творах відтворював відчуття індустріальної епохи, зображуючи рух взаємопрониклих форм і площин. Він вважав, що динаміку архітектури міста можна зобразити, використовуючи новітні пластичні форми. Його вплив відчутний у таких роботах художниці, як «Київ. Фундуклеївська вулиця увечері», «Міст Севр», «Порт», «Місто», «Венеція» тощо. Так вона не лише зацікавилася футуризмом, а й почала втілювати його ідеї в творчості.

Після повернення з Італії, Екстер розпочала виступи з публічними лекціями, писала статті — вона прагнула розповісти українській публіці про нове мистецтво, про тогочасні європейські тенденції [21].

У середині 1910-х рр. натхненна творчими ідеями О. Екстер впроваджувала стилістику «нового мистецтва» в моду та побутовий дизайн, створювала ескізи суконь, хусток, скатертин. 1912 р. став важливим для О. Екстер: її роботи вперше експонувалися у Парижі на 28-й виставці «Салону незалежних» поряд із М. Шагалом, В. Кандинським та ін. [20]. З метою ознайомлення київської публіки із французьким кубізмом, художниця 1912 року на сторінках журналу «Искусство» оприлюднила переклад статті Роже Аллара під назвою «Нове у французькому живописі» (Экстер А. Новое во французской живописи // Искусство № 1–2. 1912. С. 34–44). У статті вона розглядала творчі

методи Ф. Леже, Р. Делоне, А. Ле Фоконье, Ж. Метценже. До тексту французького критика вона додала власний, де описувала творчість О. Архипенка [10]. Екстер не одноразово брала участь в організації виставок авангардного мистецтва, починаючи із «Звена» («Ланки»), і продовжувала цю діяльність надалі. 1914 року відкрилась виставка у Києві, на якій експонувалися роботи творчого мистецького об'єднання «Кільце» (живопис, графіка, ескізи вітражів, декорацій, плакати та зразки ужиткового мистецтва), засновниками якого стали О. Богомазов та О. Екстер [4].

Художниця своєю діяльністю сприяла розвитку українського образотворчого мистецтва, брала участь у виставках різних груп та художніх напрямків — від кубістів та футуристів до конструктивістів, була членом групи «Бубновий валет», «Спілки молоді», конструктивістської групи «5×5=25» О. Родченка [20].

Участь та організація виставок сучасного мистецтва, які сприяли поширенню авангардних ідей в Україні, численні публікації, виступи, творча діяльність, подорожі — ось далеко не повний перелік інтересів художниці. Не зважаючи на захоплення авангардним мистецтвом, Екстер цікавилась українським народним мистецтвом. З 1915 року вона працювала художнім керівником у с. Вербівка, майстри артілі вишивали зображення за ескізами професійних художників. Серед народних майстрів, з якими працювали Давидова і Екстер, були В. Довгошия, Є. Пшеченко та ін. [11].

Важливою подією для презентації українського народного мистецтва стала участь у виставці «Сучасного декоративного мистецтва» в «Галереї Лемерсьє» у Москві (1915).

Особливим в презентації українського мистецтва було те, що народні майстри виконували роботи за ескізами професійних художників різних творчих напрямків (Н. Генке-Меллер, К. Богуславської, Н. Давидової, К. Малевича, І. Пуні, Г. Якулова).

Друга виставка «Сучасного декоративного мистецтва» пройшла 1917 року. На якій експонували більше 400 зразків вишивок, виконаних

майстринями с. Вербівка за ескізами художників-супрематистів [9].

Екстер співпрацювала також із майстрами с. Скопці (осередок вишивки та килимарства, приватна майстерня А. Семиградової) Переяславського повіту Полтавської губернії (тепер с. Веселинівка Баришівського району Київської області). Там вона розпочала співпрацю з майстринями осередку, вивчала орнамент вишивки, гобелену, декоративних розписів та створювала нові композиції на основі трансформації, переосмислення традиційних селянських мотивів.

Співпраця Г. Собачко з О. Екстер у артілі с. Скопці стала мистецьким тандемом, в якому обидві мисткині відкрились по-новому. За одним із ескізів, наданим художницею, майстриня створила гобелен, в якому поєднано квіткові мотиви з лінійними завитками, листками, абстрагованими пластичними формами. 1918 р. цю спільну роботу представили на Першій виставці товариства діячів українського пластичного мистецтва [25].

Для багатьох українських художників (у тому числі О. Екстер) народне мистецтво стало джерелом художніх мотивів, кольору та форм. Організовані в той час виробництва, тісна співпраця народних майстрів із професійними довели, що українське народне мистецтво може відповідати новим стилістичним напрямкам, при цьому не втрачаючи національної стилістики, кольору тощо.

На жаль, в наступні роки спільна робота майстринь була припинена, велика кількість робіт не зберіглася.

Олександрю Екстер цікавила робота в різних сферах. У цей же період вона почала працювати у сценографії. 2 листопада 1916 р. відбувся її дебют у московському Камерному театрі — у виставі «Фаміра-кіфаред», де вперше в історії європейського театру був використаний прийом «пластичної декорації». Екстер пішла на сміливе поєднання двох художніх напрямків: кубізму (в організації сценічного простору) й модерну (у розробці костюмів) [5].

Робота над іншими виставами в Камерному театрі, як-от «Саломея» (1917), «Ромео і Джульєтта» (1921), підтвердила її статус реформатора сценографії

та театрального костюма. Поєднання кубізму, футуризму, супрематизму у постановках Олександра Таїрова змінили тогочасне уявлення про театр. Замість пишного антуражу О. Екстер створила на сцені систему рухомих, лаконічних, геометричних майданчиків для акторів. Дійство відбувалося в різних частинах сцени: на кону, на трапах, на сходах — це давало можливість по-іншому сприймати рухи виконавців. Наявність на сцені дзеркал, різних за фактурою елементів перетворювала драматичну гру на яскраве видовище. Саме у Камерному театрі Таїрова уперше в історії світового театру замість мальованих декорацій О. Екстер були запроваджені рухливі конструкції [20].

У виставі «Ромео і Джульєтта», яка стала останньою спільною роботою О. Екстер з О. Таїровим, художниця поєднала кубізм та бароко, створила узагальнений образ Італії, далекий від шаблонів та традиційності. Основні елементи оформлення — білі мости (символ надії закоханих), які поєднують дві вертикалі рампи (символ ворогуючих сімей). Різні рівні розташування мостів дозволяло задіяти для гри увесь простір сцени. Вдалими для сценографічного вирішення стали ескізи костюмів, в яких художниця лише силуетом і деталями відображала історичний період. Дослідники відзначають «хвилюподібний ритм ліній», що характерний для стилю бароко. Кольорова гама одягу поєднувала насичені кольори з ахроматичними [7].

Наступні роки були досить складними. 1918 року Екстер повернулася до Києва. У період, коли в Україні були важкі політичні часи, чоловік художниці захворів. Події змусили її на певний час залишитися в Києві, роботи в театрах не було, тому художниця відкрила Київську студію (для дітей та дорослих), яка існувала до 1919 року [22].

Спочатку школу називали майстернею, її відвідували ті, хто вже володів азами живопису і мав певні творчі уподобання. Своє покликання художниця вбачала в тому, аби допомогти учням зорієнтуватися у проблемах і викликах, які поставали перед «новим мистецтвом». Так почалась педагогічна діяльність художниці.

Уряд гетьмана Павла Скоропадського, що прийшов до влади наприкінці квітня, розробив програму розвитку мистецтва в Україні. Однією з важливих подій став Всеукраїнський з'їзд художніх організацій. Виступ на ньому Олександри Екстер був коротким, але лаконічним: «Якомога більше вільної творчості і якомога менше провінціалізму» [14]. Варто зазначити, що педагогічна система Екстер сформувалася в Києві; головні її принципи покладено в основу курсів художниці у ВХУТЕМАСі (Вища художньо-технічна майстерня) і у паризькій Академії сучасного мистецтва Фернана Леже.

Київська студія була затребуваною у мистецьких колах, її відвідували: С. Вишневецька, І. Рабинович, О. Тишлер, К. Редько, Б. Аронсон, Й. Чайков, А. Петрицький, В. Меллер, І. Рибак, П. Ковжун, Н. Хазіна (Мандельштам), В. Чекригін, І. Бабічев, А. Ланської, Н. Генке, М. Генке, О. Фрадкіна, С. Юткевич та ін. [14].

В зв'язку з ускладненням політичної ситуації наприкінці 1919 року художниця разом із чоловіком переїхала до Одеси. У 1920 р., після смерті чоловіка вона повернулася до Москви, викладала у ВХУТЕМАСі та продовжувала роботу у сфері сценографії.

У 1922–1923 рр. О. Екстер працювала у сфері моделювання одягу (розробка фасонів, аксесуарів) у Майстерні сучасного костюма, Ательє мод «Московшвея» (Москва) разом із Є. Прибильською, Н. Ламоновою, А. Поповою, Н. Давидовою та ін. Мистецькою базою для творчості стали килими та вишивки, мальовки, писанки, розписи весільних скринь, кераміка тощо [25].

У 1923 р. Олександра Екстер взяла участь в оформленні I Всеросійської сільськогосподарської виставки (Москва). 1924-го А. Луначарський (нарком просвіти) запропонував художниці поїхати до Парижу і Венеції з метою організації там радянських виставок: у 1924 р. — експозиції радянського павільйону на XIV Міжнародній виставці мистецтв у Венеції, 1925 р. — у Всесвітній виставці декоративного мистецтва і художньої промисловості у Парижі. Так художниця стала емісаром мистецтва при посольстві в столиці Франції [20].

Довгий час не було достатньо інформації стосовно життя і творчості О. Екстер за кордоном. 1928 року на московській виставці «Сучасне французьке мистецтво» продемонстрували п'ять її паризьких робіт, але критика не звернула на них увагу. Напевно, саме тому склалась думка, що все найкраще було зроблено до 1924 року, до її переїзду в Париж. Насправді ж в той період Екстер довела до довершеності свої театральні ідеї (не всі вдалось втілити в життя — деякі залишилися в ескізах).

З 1925 року в роботах художниці дослідники відмічають (зокрема, Г. Коваленко) достатньо узагальнену, схематичну фігуративність. Поступово вона стала більш виразною в натюрмортах, зображеннях танцівниць, декоративних панно [13, с. 107]. Варто зазначити, що перші роки перебування в Парижі Екстер багато працювала для театру. Створювала декорації і костюми. Її сценографія того часу, пов'язана з конструктивізмом.

Однією із перших робіт, створених в Парижі, став ескіз до «Іспанської пантоміми» для балету Кельнської опери (1925). Його композиція складалась із декількох прямокутних дерев'яних площадок. Конструкція була розрахована таким чином, що місце події складало систему горизонтальних і нахилених площин та декількох сходинок вглибині [13, с. 111–112]. Того ж року художниця працювала над проектом «Сценічні конструкції до трагедії». Особливість задуму полягала в тому, що його розробляли не для конкретної вистави або п'єси, а як універсальну установку, в якій можна було б грати різні трагедії. Це чи не єдина універсальна робота мисткині.

Наприкінці 20-х років Екстер проектувала декорації для цілого ряду ревію, оперет, циркових вистав. Всі вони різні, проте прослідковується спільна риса — художниця намагалась надати дії об'єм. Композиції тих років не перевантажені, лаконічні.

Ескізи до кожної п'єси мали цікаві художні рішення. В ескізі до комедії «Дон Жуан — супруг смерті» (С. Поляков і П. Потьомкін) на ступінчатому станку розташований ряд позолочених арок, різних за висотою і шириною. За станком — шість панелей-шиттів, з одного боку вони чорні,

з іншого — оранжеві. Панелі крутилися кругом осі і створювали різний за кольором фон, а якщо їх повернути ребром, вони утворювали вузькі коридори.

В декораціях до «Отелло» (В. Шекспір), навпаки, не було ні арок, ні станків, художниця залишила лише площини двох кольорів (коричневий і чорний), для того щоб не було натяку на означення епохи.

В своїх конструкціях Екстер бачила новий декоративний сенс: в переважній більшості її конструкції кольорові, колір в них подано як конструктивний елемент. Конструкція створювалась із ліній і площин, їх перетинів, поєднань і розривів. Майже в кожній театральній ідеї є потенціал до подальшого розвитку, можливості продовження. Саме тому ескізи, створені на початку ХХ століття, цікаві й актуальні в наш час [13, с. 114–115].

Театр був присутній у творчості Екстер і в 30-х роках, вона написала полотна на теми комедії дель арте. Герої всіх її робіт — балерини і акробати. Тема театру присутня також в книгах і роботах з кераміки.

Творчу діяльність, пов'язану з роботою над книгами, умовно поділяють (зокрема, Г. Коваленко) на дві категорії: дитячі книги (для паризького видавництва «Фламмаріон») і книги, виконані «від руки» (деякі в одному екземплярі, інші — у 5–6 примірниках).

Видавництво «Фламаріон» випустило чотири книги: «Мій сад» (1936), «Панорама річки» (1937), «Панорама берега» (1938) і «Панорама гори» (1938). У книгах, виконаних «від руки», — прослідковується колористичний потенціал О. Екстер. Хоча книги створені не в легкий період її життя (хвороба, втрата інтересу до творчості художниці), вони відображали її художні смаки та переконання.

Стосовно робіт з кераміки — сюжети творів не повторювались, в переважній більшості це міські пейзажі або квіткові мотиви, зображення повністю покривали виріб.

Все своє творче життя художниця експериментувала зі стилями, формами, матеріалами та видами мистецтва. Ще раз це підтвердила її діяльність. У 30-х роках Екстер займалась оформленням вітрин

універмагу «Галері Лафайет», кожна з яких стала витвором мистецтва. Для кожної з них спочатку будували дерев'яні макети у вигляді об'ємних кубістичних композицій. Вітрин, як правило, було декілька і в серії макетів присутня одна тема, однак, переходячи від однієї вітрини до іншої, можна було побачити розвиток композиційного рішення [13, с. 120–121]. В Парижі художниця також продовжила педагогічну діяльність — на запрошення Фернана Леже викладала в Академії сучасного мистецтва [22].

Зв'язок із Радянським Союзом завершився з початком війни. Останні роки Екстер прожила самотньо в передмісті Фонтене-о-Роз, де й померла 1949 року.

Перша посмертна виставка пройшла в Парижі 1972 року. 1987 року пройшла виставка в Москві (у Театральному музеї ім. О. Бахрушина). В Україні ж першу виставку під назвою «Амазонка авангарду» підготував Національний художній музей, де було представлено біля 50 живописних і графічних робіт (17.05–15.06.2008) [25].

Висновки. Життєвий і творчий шлях О. О. Екстер був пов'язаний із пошуками нових форм і засобів вираження в різних видах мистецтва. Завдяки своїм поглядам та діяльності вона здійснила потужний вплив на становлення і розвиток авангарду.

Олександра Екстер належить до когорти піонерів авангардного мистецтва в Україні. Її майстерню називали «академією авангардизму», основа новаторства художниці — етнічна творчість, канони українського народного малярства [20].

Діапазон творчості охоплює живопис, графіку, оформлення книг, виготовлення театральних костюмів, декорацій, моделей одягу та аксесуарів, оформлення виставок, педагогічну діяльність. У мистецтві вона змогла поєднати творчі ідеї авангардних напрямків і ремінісценції з українського народного мистецтва.

Мистецька спадщина О. Екстер — класика авангардизму. Вона була однією з тих, хто ламав стереотипи, прокладаючи шлях новому мистецтву.

Література

1. Безклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття: енциклопедичне видання у 2 т. Т. 1 (А-Л). Київ: Інститут культурології АМУ, 2008. 240 с.
2. Білан А. Уклін амазонці авангарду. Українська культура. 2008. № 6. С. 11.
3. Вежбовська Л. Український авангардизм у пошуках сакральних форм сучасності // Питання культурології. 2014. Вип. 30. С. 175–183.
4. Волотко Л. Генезис українського мистецького авангарду // Молодь і ринок. 2018. № 8 (163). С. 140–145.
5. Герасимова А. 5 фактів про Олександру Екстер, яких не знайдеш у Вікіпедії // Art Ukraine. 18.01.2017. URL: <https://artukraine.com.ua/a/5-faktiv-pro-oleksandru-ekster-yakikh-ne-znaydesh-u-vikipedii/#.YK338KgzaUk> (дата звернення: 12.01.2021).
6. Горбачов Д. Авангард. Українські художники першої третини ХХ століття. К.: Мистецтво, 2017. 320 с.
7. Дмитренко А. Костюм у контексті сценографії Камерного театру: творчість Олександри Екстер // Актуальні питання сучасної науки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 24–25 жовтня 2014. Херсон: Гельветика. С. 16
8. Ільницький М. Чи був український авангард? // Парадигма. 2008. Вип. 3. С. 423–428.
9. Кара-Васильєва Т. Народне мистецтво і художники авангарду // Бібліотека українського мистецтва. 2018. 7 лютого. URL: <http://uartlib.org/narodne-mystetstvo-hudozhnyky-avangardu/> (дата звернення: 15.01.2021).

10. Кашуба-Вольвач О. Д. Кубофутуризм О. Богомазова: стилістичні особливості творів 1914–1916 років // Сучасне мистецтво: наук. зб. Вип. IV. Харків: Акта, 2007. С. 291.
11. Костюкова В. Вияви стилю модерн в українських вишивках Василя Довгошиї // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2011. Вип. 11. С. 35–40.
12. Коваленко Г. Від кубізму до безпредметного живопису. Всесвіт. 1993. № 2. С. 171–175.
13. Коваленко Г. Екстер в Париже // Театр. 1992. № 2. С. 103–122.
14. Коваленко Г. Олександра Екстер та її студія // Бібліотека українського мистецтва. 2015. 3 лютого. URL: <http://uartlib.org/oleksandra-ekster-ta-yiyi-studiya-kiyiv-1918/> (дата звернення: 13.01.2021).
15. Коляструк О. Український авангард як європейське явище // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: зб. наук. праць. Серія: Історія. 2003. Вип. 6. 312 с.
16. Маркаде Ж. Простір, колір, гіперболізм: характерні риси українського авангарду // «Він та я були українці». Малевич та Україна: антологія / уклад. Д. Горбачов; упоряд. С. Папета, О. Папета. К.: Сім студія. 2006. С. 234–236.
17. Папета С. Внесок київської рисувальної школи у формування в Україні авангардного мистецтва і освіти // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2005. № 3. Київ: Міленіум. С. 113–118.
18. Рибаків М. Екстер Олександра Олександрівна // Енциклопедія історії України. К.: Наукова думка, 2005. Т. 3. С. 25–26.
19. Скляренко Г. Український авангард: обшири явища в історико-культурному контексті // Мистецтвознавство України. 2009. Вип. 10. С. 7–12.
20. Столярчук Н. Український авангард ХХ століття: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 180 с.
21. Столярчук Н. Український кубофутуризм: екстерівський варіант // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філософські науки. 2014. № 18. С. 134–140.
22. Філевська Т. Перша амазонка авангарду // Український тиждень. 2017. № 3. С. 38–41.
23. Українські авангардисти як теоретики і публіцисти: зб. статей / упоряд. Горбачов Д., Папета О., Папета С. К.: Тріумф, 2005. 384 с.
24. Щокіна О. Особливості філософсько-культурологічних поглядів художників українського авангарду: автореф. ... дис. канд. культурології: 26.00.01. Сімферополь, 2009. 20 с.
25. Юр М. Декоративізм як стилістична основа безпредметного живопису Олександри Екстер // МІСТ (мистецтво, історія, сучасність, теорія): зб. наук. пр. 2012. Вип. 8. С. 376–387.
26. Marcadé V. Art d'Ukraine. Lausanne: L'Age d'homme, 1990.

References

1. Bezklubenko S. My`stecztvo: terminy` ta ponyattya: ency`klopedy`chne vy`dannya u 2 t. T. 1 (A-L). Ky`yiv: Insty`tut kul`turologiyi AMU, 2008. 240 s.
2. Bilan A. Uklın amazonci avangardu. Ukrayins`ka kul`tura. 2008. # 6. S. 11.
3. Vezhbovs`ka L. Ukrayins`ky`j avangardy`zm u poshukax sakral`ny`x form suchasnosti // Py`tannya kul`turologiyi. 2014. Vy`p. 30. S. 175–183.

4. Volotko L. Genezy` s ukrayins` kogo my` stecz` kogo avangardu // Molod` i ry` nok. 2018. # 8 (163). S. 140–145.
5. Gerasy` mova A. 5 faktiv pro Oleksandru Ekster, yaky` x ne znajdesh u Vikipediyi // Art Ukraine. 18.01.2017. URL: <https://artukraine.com.ua/a/5-faktiv-pro-oleksandru-ekster-yakikh-ne-znaydesh-u-vikipedii/#.YK338KgzaUk> (last accessed: 12.01.2021).
6. Gorbachov D. Avangard. Ukrayins` ki xudozhny` ky` pershoiy trety` ny` XX stolittya. K.: My` steczstvo, 2017. 320 s.
7. Dmy` trenko A. Kostyum u konteksti scenografiyi Kamernogo teatru: tvorchist` Oleksandry` Ekster // Aktual` ni py` tannya suchasnoyi nauky`. Materialy` mizhnarodnoyi nauково-prakty` chnoyi konferenciyi. Ky` yiv, 24–25 zhovtnya 2014. Xerson: Gel` vety` ka. S. 16
8. Il` ny` cz` ky` j M. Chy` buv ukrayins` ky` j avangard? // Parady` gma. 2008. Vy` p. 3. S. 423–428.
9. Kara-Vasy` l` yeva T. Narodne my` steczstvo i xudozhny` ky` avangardu // Biblioteka ukrayins` kogo my` steczstva. 2018. 7 lyutogo. URL: <http://uartlib.org/narodne-mystetstvo-hudozhnyky-avangardu/> (last accessed: 15.01.2021).
10. Kashuba-Vol` vach O. D. Kubofutury` zm O. Bogomazova: sty` listy` chni osobly` vosti tvoriv 1914–1916 rokiv // Suchasne my` steczstvo: nauk. zb. Vy` p. IV. Xarkiv: Akta, 2007. S. 291.
11. Kostyukova V. Vy` yavy` sty` lyu modern v ukrayins` ky` x vy` shy` vkax Vasy` lya Dovgoshy` yi // Ukrayins` ke my` steczstvoznavstvo: materialy`, doslidzhennya, recenziyi. 2011. Vy` p. 11. S. 35–40.
12. Kovalenko G. Vid kubizmu do bezpredmetnogo zhy` vopy` su. Vsesvit. 1993. # 2. S. 171–175.
13. Kovalenko G. Ekster v Pary` zhe // Teatr. 1992. # 2. S. 103–122.
14. Kovalenko G. Oleksandra Ekster ta yiyi studiya // Biblioteka ukrayins` kogo my` steczstva. 2015. 3 lyutogo. URL: <http://uartlib.org/oleksandra-ekster-ta-yiyi-studiya-kiyiv-1918/> (data zvernennya: 13.01.2021).
15. Kolyastruk O. Ukrayins` ky` j avangard yak yevropejs` ke yavy` shhe // Naukovi zapy` sky` Vinny` cz` kogo derzhavnogo pedagogichnogo univerty` tetu imeni My` xajla Kocyuby` ns` kogo: zb. nauk. pracz`. Seriya: Istoriya. 2003. Vy` p. 6. 312 s.
16. Markade Zh. Prostir, kolir, giperbolizm: xarakterni ry` sy` ukrayins` kogo avangardu // «Vin ta ya buly` ukrayinci». Malevy` ch ta Ukrayina: antologiya / uklad. D. Gorbachov; uporyad. S. Papeta, O. Papeta. K.: Sim studiya. 2006. S. 234–236.
17. Papeta S. Vnesok ky` yivs` koyi ry` suval` noyi shkoly` u formuvannya v Ukrayini avangardnogo my` steczstva i osvity` // Visny` k Derzhavnoyi akademiyi kerivny` x kadriv kul` tury` i my` steczstv. 2005. # 3. Ky` yiv: Milenium. S. 113–118.
18. Ry` bakov M. Ekster Oleksandra Oleksandrivna // Ency` klopediya istoriyi Ukrayiny`. K.: Naukova dumka, 2005. T. 3. S. 25–26.
19. Sklyarenko G. Ukrayins` ky` j avangard: obshe` ry` yavy` shha v istory` ko-kul` turnomu konteksti // My` steczstvoznavstvo Ukrayiny`. 2009. Vy` p. 10. S. 7–12.
20. Stolyarchuk N. Ukrayins` ky` j avangard XX stolittya: navch. posib. Lucz` k: Vezha-Druk, 2015. 180 s.
21. Stolyarchuk N. Ukrayins` ky` j kubofutury` zm: eksterivs` ky` j variant // Naukovy` j visny` k Xsidnoyevropejs` kogo nacional` nogo univerty` tetu imeni Lesi Ukrayinky`. Seriya: Filosofs` ki nauky`. 2014. # 18. S. 134–140.
22. Filevs` ka T. Persha amazonka avangardu // Ukrayins` ky` j ty` zhen`. 2017. # 3. S. 38–41.
23. Ukrayins` ki avangardy` sty` yak teorety` ky` i publicy` sty` : zb. Statej / uporyad. Gorbachov D., Papeta O., Papeta S. K.: Triumf, 2005. 384 s.
24. Shhokina O. Osobly` vosti filosofs` ko-kul` turologichny` x poglyadiv xudozhny` kiv ukrayins` kogo avangardu: avtoref. ... dy` s. kand. kul` turologiyi: 26.00.01. Simferopol`, 2009. 20 c.

25. Yur M. Dekoraty`vizm yak sty`listy`chna osnova bezpredmetnogo zhy`vopy`s`u Oleksandry` Ekster // MIST (my`steczto, istoriya, suchasnist`, teoriya): zb. nauk. pr. 2012. Vy`p. 8. S. 376–387.
26. Marcadé V. Art d'Ukraine. Lausanne: L'Age d'homme, 1990.

Turchak L. I. Alexandra Ekster's Contribution to Ukrainian and World Art Culture

Abstract. The work of Ukrainian artists who have contributed to Ukrainian and international art, is not sufficiently disclosed. Their creative search impresses with versatility, interesting decision, continues to impress and inspire contemporaries. Purpose of the article — to find out the contribution of the Ukrainian avant-garde artist, set designer, teacher Oleksandra Ekster, to the Ukrainian and international fine arts. Oleksandra Ekster's work has been the subject of research for decades. Scientists are interested in the painter's art search, her contribution to Ukrainian avant-garde, scenography reforms, and teaching activity. Some sources may state that Ekster is a representative of Russian avant-garde. However, the artist grew up in Kyiv, obtained art education and promoted with her work not only Ukrainian but world avant-garde as well. The research of modern scientists (H. Kovalenko, D. Horbachova, T. Filevska, N. Stoliarchuk, M. Yur and others) makes it possible to review the artist's life and artistic journey as well as her contribution to art history. The research methodology consists of a range of methods: historical, biographical, theoretical. The abovementioned methodological approach allows studying the question of historical data relating to the events in Ukraine that led to the emigration waves, finding out certain biographical facts and analyzing the artist's creative activity.

Keywords: artist Oleksandra Ekster, avant-garde art, set designer, cubofuturism, Ukrainian artists.